

УДК 811.161.

**МОВОЗНАВЧА НАУКА НА СЛУЖБІ У ЖУРНАЛІСТИКИ:
ДО ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІНТИМІЗАЦІЇ
(АНАЛІЗ НАУКОВОЇ РОЗВІДКИ А.В. КОРОЛЬОВОЇ)**

Космеда Т.А.

Як відомо, у процесі розвитку філології відносини між двома її частинами – літературознавством та мовознавством – склалися по-різному. Були періоди їх глибокої і плідної „співдружності”, але з часом мовознавство почало віддалятися від літературознавства, науки розмежувалися. Проте художній текст – саме та ділянка філологічної науки, при дослідженні якої повинна здійснюватися взаємодія між мовознавством та літературознавством, а разом з тим виявлятися специфіка кожної з частин філологічного комплексу. Саме такий підхід репрезентує А.В. Корольова у своїй науковій розвідці [див. 5;6], де, крім того, віддзеркалюється особливість наукових пошуків сьогодення – їх міждисциплінарність. Нагадаємо в зв’язку з висловленим слушну думку М.М. Бахтіна, чиї ідеї знаходять яскраве відображення у сучасній науці, про те, що “гуманітарні науки – науки про дух – філологічні науки”[2, с.363].

Актуальність дослідження А.В. Корольової полягає передусім у потребі наукових розробок, що торкаються проблеми єдності філології, її біполярності, мовивованої біполярністю природи слова, що й спонукало нас ознайомити наукову громадськість з працею названої дослідниці.

Постановка проблеми. Як наголошує С.С. Аверинцев, на одному полюсі – найскромніша служба при тексті, поклоніння йому, аналіз тексту з найближчої дистанції, на другому – універсальність, межі якої не можна визначити заздалегідь. Філологові „належить увесь світ, але світ, організований навколо тексту і побачений крізь текст” [1, с. 973]. Такий ракурс для дослідження й обрала А.В. Корольова. Такий ракурс обирають сьогодні і наші журналісти. Ознайомлення з науковою розвідкою, присвяченою категорії інтимізації, специфіці її виявлення у мовленні, буде корисним для сучасних журналістів, які постійно шукають нові шляхи зближення з читачем, розуміння його особливостей.

Теоретична значущість дослідження А.В. Корольової визначається тим, що в ньому здійснюється узагальнення напрацьованого в галузі теорії інтимізації художнього мовлення, а також її подальша розбудова. При цьому розробляється проблемне питання лінгвістики наративу, що стосується вивчення наративних форм при врахуванні сучасних наукових напрямів, які ґрунтуються на лінгвоцентричному, текстоцентричному, антропоцентричному та семіотичному аспектах, а це дає змогу виокремити лінгвопоетичний і наративний коди формування текстового смислу.

Вивчення мовної свідомості особистості, зокрема майстрів художнього слова, потребує подальшої уваги, що реалізується у зазначеній роботі через дослідження етапів моделювання авторської свідомості в художніх тестах, опис фігури наратора. Крім того, зроблено цікаві спостереження за “поступом” мовної свідомості того, хто

сприймає текст, адресата-читача в ракурсі теорії інтимізації, що проектується на різні жанри художньої прози письменників-імпресіоністів.

Проведене дослідження дозволило А.В. Корольовій одержати нові для науки результати, серед яких найбільш важливими є такі:

- визначено статус інтимізації як мовної універсалії;
- запропоновано комплексну методику виявлення індивідуально-авторської моделі світу як сукупності лінгвопоетичного і наративного кодів інтимізації в структурі художнього тексту російських та українських письменників-імпресіоністів другої половини XIX– першої половини XX століть;
- виявлена специфіка мовленнєвих засобів, що використовуються для конструювання і функціонування інтимізації в українських художніх текстах в порівнянні з російськими;
- мотивовано необхідність введення нових термінів – “інтимізований наратив”, “хронотопний континіум”.

Зазначена авторка з’ясувала передумову, сучасний стан та перспективи лінгвістики наративу, проаналізувала сутність явища інтимізації художнього мовлення автора, описала етапи моделювання авторської свідомості, виявила типи художньої інформації у якості складників лінгвопоетичного і наративного кодів інтимізації, провела зіставлення наративних форм вираження авторської моделі світу в українських та російських творах, подала типологічну характеристику наративу як результат власного наукового аналізу, що проілюструвала яскравими прикладами. Особливо вдалим видається аналіз структурних ознак передмови як інтимізованого тексту, який проводить названа дослідниця на матеріалі “Вступної новели” Миколи Хвильового. Передмова сповнена натяків і подробиць, що маніфестуються в тексті не лише як прямі вказівки певних реалій, а через інтертекстуальні й підтекстові аналогі та зв’язки. На прикладі аналізу етюду М Коцюбинського “Лялечка” А.В. Корольова демонструє роль епіграфу і фінальної частини твору. Цікавий аналіз структури інтимізованого тексту наводить А.В. Корольова в проекції на тексти А. Бєлого, А. Чехова. При цьому значна увага приділяється й пунктуації (“сильним” розділовим знакам), приміткам автора, виноскам.

Дослідниця критично оцінює досвід попередників. Наприклад, зазначаючи, що завдяки простоті дистинктивних характеристик типологія Е. Лібфріда могла б стати відправною у визначенні форми художнього твору як макрозаказ. Проте ця типологія не враховує інших критеріїв, за якими створюється структура розповіді, а тому її не можна застосовувати як метод текстового і структурного аналізів художнього твору.

Проте дослідження А.В. Корольової не позбавлене недоліків. На наш погляд, було б доречно більш докладно проаналізувати специфіку розвитку теорій наративу та інтимізації в українському та російському мовознавстві та описати вплив, який мали на їхній розвиток зарубіжні школи. Оскільки, наприклад, інформація про традиції, які продовжує чеська структуралістська школа, чи пояснення причин започаткування німецької комбінаторної типології, особливості англо-американської лінгвістичної традиції вивчення інтимізації без їх проекції на формування та розвиток української та російської лінгвістичної думки в ракурсі вказаних теорій втрачають необхідну значущість. В окремих випадках авторка так „захоплюється” матеріалом, що відходить від теми й на деякий час губить зв’язок зі стрижнем концепції, пропонує інформацію, яка не має подальшого розвитку, наприклад, коли йдеться про “5 класів мовленнєвих актів” (вердиктиви (вироки), екзерситиви (акти здійснення влади), комісиви (акти зобов’язань), бегахитиви (акти суспільної поведінки) і експозитиви (акти-пояснення)

МОВОЗНАВЧА НАУКА НА СЛУЖБІ У ЖУРНАЛІСТИКИ: ДО ПИТАННЯ ПРО ВИВЧЕННЯ КАТЕГОРІЇ ІНТИМІЗАЦІЇ (АНАЛІЗ НАУКОВОЇ РОЗВІДКИ А.В. КОРОЛЬОВОЇ)

[див.7, с.22-131], далі подається універсальна класифікація Дж. Серля, класифікація прагматичних типів речень Г.Г. Почепцова, класифікація мовленнєвих актів В.І. Карасика, просторова теорія Ж. Фоконьє, не зрозуміло, для чого подаються терміни „імпресема”, „імпресемоїд” тощо.

Коли ж з'ясується сутність поняття інтимізації, доречно було би розглянути словникову статтю, присвячену цьому поняттю, яка міститься в “Енциклопедичному словнику культури ХХ сторіччя” В.П. Руднева [8, с.161-153]. Аналізуючи поняття інтимізації, дослідниця зазначає, що й донині чіткої категоризації цей термін не отримав, про що свідчить вживання в значенні *інтимізації* таких лінгвістичних понять, як *комунікативні форми, комунікативний прийом, комунікативний спосіб* (Г.Г. Почепцов), *засоби вираження особи* (Р. Якобсон), *інтимізуючий прийом спілкування* (Н.П. Бадаєва), *мовленнєві засоби партитурності* (І.К. Білодід), *мовленнєві сигнали образу автора* (В.В. Виноградов, М.П. Брандер), *прихований ліризм* (Т.В. Булигіна), *прихована публіцистичність* (О.В. Швець), *авторська зверненість, адресованість* (Н.Д. Арутюнова, В.М. Пестунова, О.П. Вороб'їова), *сигнали діалогічності* (Н.Є. Сулименко), *художній діалог* (М.М. Бахтін), *суб'єктно-адресатні відносини* (Т.В. Радзівська), *інтимізуючий дискурс* (М. Freeman), *художній інтеракт* (Т. ван Дейк, Н.С. Болотнова, Ю.В. Крістева, Г. Балмер, В. Брененштуль, І.В. Арнольд, З.О. Гетьман) тощо, які віддзеркалюють різні аспекти спільного підходу до вивчення авторської розповідної манери в текстах. Всі ці аспекти А.В. Корольова вивчила і узагальнила. Проте зазначати, що термін *інтимізація* є більш коректним, ніж попередні (даруйте за тавтологію), не зовсім коректно. Авторка суперечить сама собі, оскільки розуміє, що перераховані терміни містять вказівку на різні аспекти процесу інтимізації, тому їх використання мотивується дослідницькими завданнями, які розв'язують названі вчені.

Проблемним в роботі є те, що, як справедливо зазначає дослідниця, в лінгвопоетиці й лінгвістиці наративу не вироблено заснованого на одній фундаментальній концепції поняттєвого апарату. Саме цим, очевидно, й пояснюється та надмірна увага, яку приділяє авторка термінології, часто подаючи терміни, які не мають у цій науковій розвідці застосування, чи наголошуючи на різних аспектах розуміння того чи іншого терміну, що не є дотичним до авторської концепції.

Наступне зауваження можна образно назвати “нездійсненим пострілом рушниці, що заряджена” – ідея задекларована, але не знайшла гідного розвитку. Це стосується думки, що текст “живе” в культурі, яка є національною. Ця думка повинна була знайти подальший розвиток, коли йдеться про код формування смислу тексту (останній розглядається “як функціональна позиція наратора”), адже текст закодований неодноразово (Ю.М. Лотман), а наративний код містить низку субкодів, серед яких є й культурний, що, очевидно, пов'язаний з національним. В параграфі “Антропоцентричний характер читача-адресата іллокутивного наміру автора” А.В. Корольова слушно наголошує на специфічній рисі національного читача, читача української і російської літератур, це “співучасть”, що є найвизначнішим фактором у ситуації інтимізації, це створення тривалого зацікавлення ставлення до тексту, звернення до життєвого досвіду читача через асоціації, порівняння, уподібнення – як випадкові, так і навмисні (другий рівень впливу на читача, за В.В. Прозоровим). Цю тезу слід було розгорнути в проекції на образ національного читача, про який тільки згадується, зокрема, наявність саме національного читача можна прослідкувати при вивченні інтимізуючих звертань. Це питання можна було пов'язати з проблемою національного характеру. В зв'язку зі сказаним, доречно було б використати роздуми

Д.С. Лихачова, що викладені в його відомій праці „Нотатки про російське” (“Заметки о русском”), в якій зазначається, що іноземців завжди дивує факт звертання в російському мовленні до незнайомих людей як до родичів. Таке саме явище спостерігаємо й в українському мовленні. Це, безумовно, прояв дружнього ставлення до незнайомих людей, прояв інтимізації. Отже, такий засіб може знайти розуміння тільки в читача, культурологічні погляди якого узгоджуються з менталітетом певної національності. Інтимізований текст може містити різні інтимізовані звертання, які мовляються ознакою національності. Це повинен пам'ятати автор, це повинен бачити, відчувати читач. Це виявляється не тільки у художніх текстах, але й у мові ЗМІ.

Крім того, А.В. Корольова справедливо вказує, що читач має кілька іпостасей. Цікаво було б розробити питання про читача іронічного, ненадійного, обмеженого, недовірливого, наївного тощо та про каверзного оповідача, факт існування яких тільки констатується.

Важливим для розуміння процесу інтимізації є поняття комунікативної компетенції, комунікативної поведінки, комунікативно-прагматичної норми процесу спілкування, причин її порушення, що призводить до комунікативних невдач, які, очевидно, можуть в окремих випадках посилювати прояв інтимізації. На жаль, ця ідея також не відобразилася в тексті роботи, а для глибшого її розуміння авторці слід було ознайомитися з працями Ф.С. Бацевича [див. 3;4].

Слід було приділити більше уваги і образу читачки, хоча це не значить, що певний текст повинні читати тільки жінки, але цікаво з'ясувати питання, чому і коли автор обирає жінку в якості свого читача? Думаємо, що теорію інтимізації можна було б розглянути і в гендерному аспекті.

На жаль, А.В. Корольова аналізує лише тексти, що відображають, за Ю.М. Логманом, комунікативну систему “я – інший”. Можна було б простежити специфіку інтимізованих текстів, що проявляються в автокомунікації – системі “я – я”, вияв якої простежується в жанрі щоденника, про що в роботі лише згадується .

Заслугує схвалення вдало обраний матеріал дослідження, адже авторка здійснила структурно-семантичний аналіз інтимізованих текстів з художніх творів українських та російських письменників імпресіоністично-експресіоністичної манери викладу: Панаса Мирного, М. Коцюбинського, В. Винниченка, Миколи Хвильового, В. Підмогильного, У. Самчука, Ю. Яновського, Ф. Достоевського, А. Чехова, І. Буніна, О. Купріна, А. Белого, Л. Андрєєва, М. Булгакова та ін. Проте подекуди бракує прикладів, зокрема, коли авторка стверджує, що у розмовному мовленні функцію суб'єкта мовлення виконує мовець. Здається, що в художньому розповідному тексті це повинен бути автор – творець тексту. Проте це не завжди так, що необхідно було показати. Алюзивні назви, які містять у своїй структурі “чуже слово”, також не ілюструються, вимагає прикладів і опис ефекту напруження, коли йдеться про три види поля напруження: одиничне, ступеневе, безперервне.

У висновках бажано було б конкретно вказати, на якій методологічній основі базується сучасна теорія лінгвістики наративу, що з цього приймає А.В. Корольова, оскільки виклад вказаного матеріалу подається надто абстрактно, необхідно було також окреслити термінологічне поле дослідження, зокрема це стосується теорії інтимізації.

Висновки. У розвідці А.В. Корольової розв'язується важлива для науки проблема єдності філології в проекції на аналіз інтимізованих текстів при застосуванні лінгвопоетичного та наративного кодів, але, як бачимо, ця проблема має перспективу, потребує подальшого розвитку, ліквідації „білих” плям, питань, які є важливими і для мови ЗМІ.

Список літератури

1. Аверинцев С.С. Филология // Краткая литературная энциклопедия. – М., 1998. – Т.7.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М., 1979.
3. Бацевич Ф. Основи комунікативної девіантології. – Львів, 2000.
4. Бацевич Ф.С. Нариси з комунікативної лінгвістики. – Львів, 2003.
5. Корольова А.В. Лінгвопоетичний і наративний коди інтимізації в художньому тексті (на матеріалі української та російської прози другої половини ХІХ – першої половини ХХ століть). Автореферат дис. ... докт. філол. наук. – Київ, 2003.
6. Корольова А.В. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті. – К., 2002.
7. Остин Дж. Слово как действие // Новое в зарубежной лингвистике. – М., 1986. – Вып XVII.
8. Руднев В.П. Энциклопедический словарь культуры XX века. – М., 2001.

Поступила до редакції 19.08.2005 р.